

Research Paper

One character, two eras: Delineating Faust in Marlowe's *Dr. Faustus* and Goethe's *Faust*

Dimos Dimoulas¹

Sotirios Vousiopoulos²

¹ School of English, Aristotle University of Thessaloniki, Greece

² Democritus University of Thrace, Greece

ABSTRACT: Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να σκιαγραφήσει το χαρακτήρα του Φάουστ όπως αυτός αποδίδεται στα έργα *Doctor Faustus* του Christopher Marlowe και *Faust* του Johann Wolfgang von Goethe, εστιάζοντας στη τόσο στην ανάλυση των χαρακτηριστικών του κεντρικού ήρωα στα δύο κείμενα, όσο και αποτύπωση της ατμόσφαιρας (πολιτικής, οικονομικής, κοινωνικής) των ιστορικών περιόδων συγγραφής των έργων.

KEYWORDS: *Dr. Faustus, Faust, Marlowe, Goethe, Renaissance*

Received 03 Mar, 2022; Revised 14 Mar, 2022; Accepted 16 Mar, 2022 © The author(s) 2022. Published with open access at www.questjournals.org

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο διαχρονικός μύθος του Φάουστ, του ανθρώπου ο οποίος συνάπτει θανάσιμο συμβόλαιο με το Σατανά πουλώντας την ψυχή του στον πρίγκιπα του Σκότους, αποτελεί αντικείμενο στοχασμού και μελέτης επί πολλά χρόνια. Από τις πολλές εκδοχές της ιστορίας του Φάουστ ξεχωρίζει η λογοτεχνική απόδοση του Christopher Marlowe, καθώς και η μεταγενέστερη του Goethe. Παρότι και στα δύο κείμενα ο κεντρικός χαρακτήρας είναι κοινός: ο Doctor Faustus/Faust, εντούτοις ο ίδιος, ως ήρωας δύο διαφορετικών εποχών, της Αναγέννησης όσο αναφορά το έργο του Marlowe, και του 18^{ου} αιώνα στην εκδοχή του Goethe, εμφανίζει διαφορετικά στοιχεία συμπεριφοράς και δράσης.

Η σκιαγράφηση επομένως του χαρακτήρα του Φάουστ όπως αποδίδεται στα κείμενα των δύο μεγάλων συγγραφέων, με έμφαση στα κοινά σημεία αλλά και στις αποκλίσεις που ο ήρωας εμφανίζει στις δύο εκδοχές, θα αποτελέσει το επίκεντρο του ενδιαφέροντος, ταυτόχρονα με την αποτύπωση του κλίματος των δύο ιστορικών περιόδων συγγραφής των κειμένων, από την οποία θα αποδειχτεί η επιρροή του Marlowe και του Goethe από την περιρρέουσα κοινωνική, πολιτική και οικονομική ατμόσφαιρα, μια επιρροή που θα φανεί στην απόδοση της προσωπικότητας και του χαρακτήρα του Φάουστ. Τέλος, θα επιχειρηθεί να καταστεί σαφές ότι ο κεντρικός ήρωας, περικλείει και στοιχεία της δημιουργικής προσωπικότητας των δημιουργών του.

II. Ο ΜΥΘΟΣ

Αρχικά θα πρέπει να επισημανθεί, ότι αυτός λαϊκές παραδόσεις πολλών εθνών συναντώνται ιστορίες για τον άνθρωπο ο οποίος πουλά την ψυχή του στο Διάβολο με σκοπό να αποκτήσει πλούτη και δύναμη. Οι ιστορίες αυτές δημιουργούνται από αυτός πρώτους κιόλας αιώνες αυτός χριστιανισμός, με χαρακτηριστικότερο το θρύλο του Θεόφιλου, ο οποίος κατά αυτός χρόνους αυτός αυτοκρατορίας του Ιουστινιανού, αποκήρυξε το Χριστό και υπέγραψε συμβόλαιο αναγνωρίζοντας το Σατανά ως Κύριο του. Η ιστορία του Θεόφιλου, που μετανοεί και πεθαίνει έχοντας λάβει τη συγχώρεση από το Θεό για το αμάρτημά του, «είναι αντιπροσωπευτική πολλών αυτού του θέματος, το οποίο διατηρείται στη διάρκεια των Μεσαιωνικών Χρόνων» (Jump, 13).

Ο θρύλος θα λάβει νέα μορφή κατά το 15^ο αιώνα, κατά τον οποίο εμφανίζεται ο άνθρωπος εκείνος ο οποίος και θα αποτελέσει το πρότυπο για αυτός λογοτεχνικές αποδόσεις του ήρωα που θα ακολουθήσουν. Ο ιστορικός Φάουστ, γεννημένος γύρω στα 1480 στο Kündlingen αυτός Γερμανίας, ήταν γνωστός μάγος και τσαρλατάνος αυτός εποχής, ενώ αυτοπαρουσιαζόταν ως Μάγιστρος Γεώργιος Σαμπέλίκους, Φάουστους υιός,

«κεφαλή των νεκρομαντών, αστρολόγος, magussecundus, χειρομάντης, αερομάντης, πυρομάντης, δεύτερος στην υδρομαντεία». (Kott, 12).

Η φιγούρα του Φάουστους σύντομα αποκτά μυθικές διαστάσεις, καθώς μόλις το 1587, δημοσιεύεται στη Φρανκφούρτη του Μάιν από έναν ανώνυμο Λουθηρανό η πρώτη αφήγηση για τη ζωή και το θάνατο αυτής της ιστορικής προσωπικότητας, «αυτής της δεσπόζουσας φυσιογνωμίας στην παλιά ιστορία του συμβολαίου με τον Σατανά» (Jump, 14) με τίτλο *HistoriavonD. IohanFausten..* Η έκδοση αυτού του βιβλίου, αυτός λεγόμενης λαϊκής φυλλάδας ήταν μεγάλη επιτυχία, με αυτός ανατυπώσεις, ενώ το 1592 μεταφράζεται στα αγγλικά αποτελώντας έτσι αφορμή για τη συγγραφή του *DoctorFaustus* του ChristopherMarlowe, που εκδόθηκε το 1616 με τίτλο *TheTragicalHistoryofLifeandDeathofDoctorFaustus*. Για τον Θεοδωρακόπουλο «Η λαϊκή φυλλάδα του Φάουστ είναι γραμμένη χωρίς τέχνη [...] Πιο μεγάλη σημασία έχει, αν την ιδούμε ως εικόνα αυτός ιστορίας του πολιτισμού αυτός εποχής εκείνης» (26).

Από εκεί και πέρα, υπάρχει η δραματική απόδοση του μύθου από το γερμανό Lessing τον 18^ο αιώνα, όπου το στοιχείο που κυριαρχεί στο χαρακτήρα του Φάουστ είναι η λογική, ενώ το αποκορύφωμα συντελείται με την εκδοχή του Goethe, ο *Faust* του οποίου αποτελεί μια μνημειώδης στιγμή στην ιστορία του ανθρώπινου πνεύματος: «Το ποιητικό πνεύμα του Γκαίτε ήταν εκείνο που ανέδειξε τη μορφή του Φάουστ στη μνημειακή αυτός, απόλυτη σημασία. Αυτός ήταν που αναχώνεψε τα γόνιμα στοιχεία του φαουστικού θρύλου και έδωσε σ' αυτά βαθύτατη ποιητική έκφραση» (Θεοδωρακόπουλος, 29). Το πρώτο μέρος του έργου του Goethe κυκλοφόρησε το 1806, ενώ το δεύτερο το 1832, ένα χρόνο μετά το θάνατο του μεγάλου δημιουργού. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι ο *Faust* είναι το έργο το οποίο απασχόλησε περισσότερο από άλλο το συγγραφέα στη ζωή του, καθώς η ενασχόληση του μ' αυτό διήρκεσε σχεδόν εξήντα χρόνια.

III. OMARLOWE ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ

Θα πρέπει αρχικά να τονιστεί ότι ο ίδιος ο ChristopherMarlowe θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως παιδί της Αναγέννησης, ο οποίος και ζει έντονα την εποχή του. Περιφρονεί τον παραδοσιακό τρόπο σκέψης και αντιτίθεται σε κάθε είδους περιορισμό που επιβαλλόταν από τα συντηρητικά ήθη της εποχής. Η συμπεριφορά του αυτή βάζει τον ίδιο και τη φήμη του σε κίνδυνο. Κατηγορείται για αθεΐα, βλασφημία και ομοφυλοφιλία, ενώ η επικίνδυνη ζωή του τερματίζεται σε ηλικία 29 ετών, με τη δολοφονία του κατά τη διάρκεια ενός καυγά σ' ένα πανδοχείο. Γεννημένος το 1564, την ίδια χρονιά με το Shakespeare, ανήκει εξ ολοκλήρου στην εποχή εκείνη, κατά την οποία ανοίχτηκαν νέοι δρόμοι στον άνθρωπο την εξέλιξή του:

Η Αναγέννηση ήταν μια εποχή έξαψης, αναζήτησης και αδιάκοπης αμφισβήτησης, μια εποχή τρελού πάθους για τα ταξίδια, τη γνώση, την ανακάλυψη, μια εποχή επίσης στην οποία η ομορφιά, οι αισθήσεις και τα δυναμικά του ίδιου του ανθρώπου εγκωμιάζονταν σε θαυμαστά έργα του λόγου και των τεχνών. (Cookson, 25).

Το κίνημα της Αναγέννησης, που αρχίζει στην Ιταλία περίπου δύο αιώνες πριν τη γέννηση του μεγάλου Άγγλου συγγραφέα, προσφέρει νέες ευκαιρίες για μάθηση και πνευματική καλλιέργεια στον άνθρωπο που εξέρχεται από το σκοτάδι των Μεσαιωνικών χρόνων. Από τη μια μεριά συντελείται μια θεαματική αναβίωση των κλασικών σπουδών, ενώ η ελληνική και ρωμαϊκή αρχαιότητα αποτελούν του πρότυπο καλλιέργειας και αρμονίας για το σύγχρονο δυτικοευρωπαϊκό κόσμο.

Η γνώση αποτελεί τώρα αίτημα του πολιτισμένου ανθρώπου, ο οποίος ξεπερνά τους περιορισμούς που επέβαλε ο ασφυκτικός έλεγχος της εκκλησίας κατά το μεσαίωνα και ανοίγει νέα μονοπάτια στην επιστήμη και την τέχνη: «Αυτό που ήταν το καινούριο στην Αναγέννηση ήταν η υπέρβαση των ορίων εντός των οποίων, όπως είχε διδαχτεί από την εμπειρία μετά από ώριμη σκέψη, αυτή η όρεξη πρέπει να καθοδηγηθεί για να μην οδηγήσει στην καταστροφή» (Smith, 57).

Στην χαλάρωση της επιρροής της εκκλησίας στη ζωή του ατόμου συντελεί και η Μεταρρύθμιση του Λούθηρου, ο οποίος αντιτίθεται στην αναγκαιότητα υποταγής στο δόγμα της Παπικής εκκλησίας και τονίζει την αναγκαιότητα της έρευνας για το άτομο, σε αντίθεση με την αυθεντία του Ρωμαιοκαθολικισμού. Επιπλέον, αντικρούει την παραδοσιακή άποψη ότι μόνο μέσα στα πλαίσια της συντεταγμένης εκκλησίας υπάρχει η λύτρωση. Αντίθετα οι Προτεστάντες δίνουν έμφαση στην «ευθύνη του ατόμου για την εύρεση σωτηρίας μέσω ανάγνωσης και ερμηνείας των Γραφών για τον εαυτό του» (Jump, 40).

Επιπλέον, η Αναγέννηση χαρακτηρίζεται από την τάση για ανακάλυψη νέων τόπων και χωρών, οι οποίες δίνουν διέξοδο στην τάση του ατόμου να δημιουργεί καινούριες προκλήσεις και να ανοίγει νέα μονοπάτια. Ο άνθρωπος δεν αρκείται πια στο περιβάλλον που του έχει οριστεί να ζήσει και επιχειρεί να υπερβεί τα συντεταγμένα όρια με την ανακάλυψη νέων προορισμών: «Τέτοια ταξίδια είχαν σημαντικές οικονομικές και άλλες πρακτικές συνέπειες. Επιπλέον, έδιναν στους ανθρώπους την αίσθηση ότι στο φυσικό κόσμο, όπως και στον κόσμο των ιδεών τα όρια του γνωστού επεκτείνονταν ραγδαία» (Jump, 40)

Συνοπτικά, το πνευματικό κίνημα της Αναγέννησης φέρνει μια επαναστατική αλλαγή τόσο στις δυτικοευρωπαϊκές κοινωνίες, όσο και στον τρόπο σκέψης των ατόμων: «Η ατμόσφαιρα της Αναγέννησης ήταν ατμόσφαιρα έντονης, πολλαπλής χαράς: χαράς των ματιών, του πνεύματος του σώματος... Η Δύση έμοιαζε να

βγαίνει από μια μακράιωνη περίοδο νηστείας» (Braudel, 474). Η δίψα για πνευματική καλλιέργεια με την υπέρβαση των πάσης φύσεως εμποδίων που υψωνόταν κατά το Μεσαίωνα, καθώς και η πρόοδος σε κάθε είδους τομέα της ανθρώπινης δραστηριότητας είναι που προβάλλονται την εποχή αυτή. Για τον Jump, τρία είναι τα χαρακτηριστικά του κινήματος: «μια παρόρμηση προς τη χειραφέτηση, ένα πνεύμα έρευνας, και μια διεκδίκηση ατομικότητας» (41).

Αυτό βέβαια δε σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι ο Μεσαιωνικός κόσμος έχει περάσει ολοκληρωτικά στο παρασκήνιο. Αντίθετα, εξακολουθεί και υφίσταται αμφισβητώντας τα επιτεύγματα της νέας εποχής. Επομένως, το παλιό με το καινούριο συνυπάρχουν σε μια εποχή γεμάτη αντιθέσεις και αντιφάσεις. Όλα αυτά θα αποτελέσουν και το υλικό για τη δημιουργία του *DoctorFaustus*, στον οποίο αποτυπώνεται το πνεύμα της εποχής του συγγραφέα.

IV. Ο GOETHE ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ

Από την άλλη μεριά, ο Goethe ζει σε μια τελείως διαφορετική εποχή και επηρεάζεται από άλλους είδους γεγονότα. Έχοντας μετάσχει στο κίνημα “SturmundDrang” (Θύελλα και Ορμή), μεταξύ 1770 και 1785 το οποίο και αποτέλεσε ένα είδος πρώιμου ρομαντισμού, ο συγγραφέας του *Faust* στρέφεται μετά το ταξίδι του στην Ιταλία (1786-1788) στον κλασικισμό και «βάζει τα θεωρητικά θεμέλια του ύφους αυτού σε συνεργασία με το φιλόσοφο και ποιητή Σίλλερ» (Blank, 322). Σύμφωνα με το κλασικό πρότυπο «η ομορφιά, η καλοσύνη και η αλήθεια εξισωνόταν, υποστηρίζοντας έτσι τη διδακτική πρόθεση της λογοτεχνίας» (Secretan, 110). Στο γερμανικό κλασικισμό, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η ελληνική αρχαιότητα, η οποία παρείχε την αίσθηση της τέλει αρμονίας και ισορροπίας.

Εκτός αυτού, η εποχή του Goethe σηματοδοτείται από το ξέσπασμα της Γαλλικής επανάστασης (1789), η οποία και διαμόρφωσε την πολιτική και την ιδεολογία του 19^{ου} αιώνα (Hobsbawm, 83) και που την ακολουθεί μια σειρά από επαναστάσεις στα ευρωπαϊκά κράτη. Από την άλλη, στην εποχή του γερμανού συγγραφέα γίνεται και η αρχή της Βιομηχανικής Επανάστασης η οποία ξεκινώντας από την Αγγλία τη δεκαετία του 1780 και συνεπαγόταν τον πολλαπλασιασμό της παραγωγής και της κατανάλωσης, θα φέρει δραστικές αλλαγές στον τρόπο ζωής και σκέψης των ατόμων στο Δυτικό κόσμο: «η Βιομηχανική Επανάσταση [...] άρχισε να μετασχηματίζει τον κόσμο. Τίποτε δεν στεκόταν εμπόδιο στο δρόμο της» (Hobsbawm, 82).

Στα έργα της κλασικιστικής περιόδου του Goethe ανήκει και ο *Φάουστ*, το μέγεθος του οποίου όμως στέκεται εμπόδιο σε κάθε προσπάθεια ένταξης του σε συγκεκριμένη κατηγορία. Κι αυτό γιατί στο μεγαλόνημα του γερμανού συγγραφέα συνυπάρχει το κλασικό και το ρομαντικό, το δράμα και το έπος, η κωμωδία και η σάτιρα. Ο Goethe βασίζεται κι αυτός στη γνωστή παράδοση της ιστορίας του ανθρώπου που συνάπτει συμβόλαιο με το Σατανά, ενώ έχοντας υπόψη το μύθο όπως αποδόθηκε από τον Marlowe, προβαίνει στις αναγκαίες μεταβολές, οι οποίες αντανάκλουν το πνεύμα της εποχής καθώς και την προσωπική οπτική του.

Το Θρησκευτικό Δράμα δίνει εδώ τη θέση του σε ένα συμβολικό δράμα της ίδιας της ανθρώπινης φύσης. Θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι ο Goethe υιοθετεί πολλά στοιχεία από το έργο του Marlowe στη δική του απόδοση του μύθου. Αυτό που καταφέρνει όμως είναι να μη προσκολληθεί σε μια στεία απομίμηση του προτύπου του παρελθόντος, αλλά να χρησιμοποιήσει δημιουργικά το κείμενο του άγγλου συγγραφέα στην προσπάθειά του να δημιουργήσει την τραγωδία του ανθρώπου της δικής του εποχής.

V. Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΟΥ ΦΑΟΥΣΤ ΣΤΑ ΔΥΟ ΕΡΓΑ:

a) ΔΙΨΑ ΓΙΑ ΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΔΥΝΑΜΗ

Εξετάζοντας τον ήρωα του έργου του Marlowe, θα διαπίστωνε κάποιος ότι ο DoctorFaustus αποτελεί το πρότυπο του ανθρώπου της Αναγέννησης «ο οποίος ζητά να παραμερίσει τη σχολαστική παιδεία του Μεσαίωνα και δεν διστάζει κινούμενος από τον άσβεστο πόθο για πραγματική γνώση της ζωής και του κόσμου να κλείσει συμφωνία με τον διάβολο» (Θεοδωρακόπουλος, 27). Ενσαρκώνει δηλαδή τα ιδεώδη, τις σκέψεις και την τόλμη του ατόμου της εποχής του συγγραφέα, το οποίο είναι πνευματικά καλλιεργημένο και αναζητά νέους δρόμους γνώσης και δύναμης. Ο συγγραφέας «προσπύεγραψε τις φιλοδοξίες αυτού του αντιπροσωπευτικού άνδρα της Αναγέννησης και αφιέρωσε κάποιους από τους πιο εύγλωττους και συναρπαστικούς στίχους του για να τις εκφράσει» (Jump, 43). Από την αρχή του έργου, φανερώνεται η ακόρεστη δίψα του ήρωα:

*O' what a world of profit and delight,
Of power, of honour, of omnipotence,
Is promis'd to the studious artisan!
All things that move between the quiet poles
Shall be at my command* (I, i, 52-56)

Παρόμοια είναι και η δίψα του Faust στο έργο του Goethe. Ο ήρωας εδώ αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα του ατόμου του 18^{ου} αιώνα, το οποίο επιχειρεί να ανακαλύψει το νόημα της ζωής και να εκμεταλλευτεί τις κατακτήσεις της εποχής του, μένοντας άοκνος και ενεργητικός σε όλη του την πορεία. Για τον KunoFrancke

«Αεικίνητη, που προσπαθεί συνέχεια, που παλεύει ακατάπαυστα από τις χαμηλές σφαίρες της ζωής σε υψηλότερες, από το αισθησιακό στο πνευματικό, από τη χαρά στην εργασία, από την ασήμαντη πράξη στο γενναίο κατόρθωμα- αυτή είναι η κινούμενη σκέψη του ολοκληρωμένου Φάουστ του Γκαίτε» (www.bartleby.com/60/204.html)

Θα πρέπει επίσης να τονιστεί ότι η σφοδρή επιθυμία του DoctorFaustus για δύναμη και πλούτη είναι που τον σπρώχνουν και στη μαγεία, περιφρονώντας παραδοσιακές επιστήμες όπως η φιλοσοφία, η ιατρική, η νομική και η θεολογία: “Philosophyisodiousandobscure /Bothlawandphysicareforpettywits, /Divinityisbasestofthethree (I, i, 105-107). Δεν έχει τίποτα να κερδίσει από αυτές και γι’ αυτό στρέφεται στη μεταφυσική επιστήμη των μάγων, η οποία όπως πιστεύει θα του προσφέρει αυτά που ορέγεται: “Thesemetaphysicsofmagicians /Andnecromanticbooksareheavenly” (I, i, 48-49).

Αλλωστε με τη μαγεία γίνεται δυνατή η κυριαρχία του κόσμου, των βασιλιάδων και των αυτοκρατόρων, καθώς “Asoundmagicianisademi-good /Heretire, mybrains, togetadeity!” (I, i, 61-62). Η φιλοδοξία του επομένως φτάνει ακόμα πιο ψηλά, καθώς ονειρεύεται την εξύψωση σε σφαίρες πιο ψηλές από τις ανθρώπινες, το ξεπέραςμα της θνητής και αμαρτωλής φύσης του.

Από την άλλη, ο ήρωας του Goethe παρουσιάζεται στην αρχή της τραγωδίας απελπισμένος που ενώ σπούδασε όλες τις γνωστές επιστήμες της εποχής-φιλοσοφία, ιατρική, νομική και θεολογία, (όπως και ο DoctorFaustus του Marlowe)- εντούτοις δεν κατόρθωσε να μάθει τίποτα από αυτό που θα ήθελε, την εμβάθυνση δηλαδή στο πνεύμα του κόσμου και την ουσία της ζωής, που υπερβαίνει τα σύνορα της ανθρώπινης λογικής: «Είναι ο πόνος του μεγάλου ανθρώπου που μόχθησε ακάματα να εξιχνιάσει με τη γνώση την ουσία των όντων, να φθάσει ως την πρώτη αρχή του είναι» (Θεοδωρακόπουλος, 130).

Αυτή λοιπόν η επίγνωση της άγνοιάς του είναι αιτία της απογοήτευσής του. Η ακλόνητη θέλησή του να γνωρίσει τα μυστικά του κόσμου, είναι που τον οδηγούν στα μονοπάτια της μαγείας: «Γι’ αυτό και στη μαγεία έχω εντρυφήσει. /Μήπως τα πνεύματα δεχτούν να με φωτίσουν, /Το μυστικό τους κρυφά μου ψιθυρίσουν» (I, 377-379). Η διαφορά με τον ήρωα του Marlowe που καταφεύγει και αυτός στη μαγεία είναι ο λόγος αυτής της επιλογής. Ενώ ο DoctorFaustus ασχολείται με τη μαγική τέχνη με σκοπό την απόκτηση δύναμης και πλούτου, οFaust το κάνει με στόχο να γίνει κοινωνός της απόλυτης γνώσης, την οποία αδυνατεί να αποκτήσει με τις υπάρχουσες επιστήμες.

Η τάση παρόλα αυτά των δύο ηρώων για ξεπέραςμα των περιορισμών που επιβάλλει η εποχή είναι κοινή και στα δύο κείμενα. Αλλωστε η εποχή της Αναγέννησης του Marlowe παρουσιάζει κοινά στοιχεία με την περίοδο της «Θύελλας και Ορμής» του Goethe: «Η ψυχή ζητεί να μιλήσει ελεύθερη από την αυθεντία, το δόγμα και τους τύπους, ως καθαρή καρδιά και καθαρός νους. Και η Αναγέννηση και η εποχή του νεανικού Γκαίτε είναι τιτανική» (Θεοδωρακόπουλος, 135). Και οι δύο χαρακτήρες προσπαθούν να υπερβούν τα ανθρώπινα μέτρα, να ανυψωθούν έστω και από άλλη σκοπιά ο καθένας. Εξάλλου και οι ίδιες οι απόψεις του Goethe σχετικά με την πορεία του ανθρώπου προς τη γνώση είναι αυτές που αποτυπώνονται στην πορεία του ήρωά του: «οι βαθύτερες πεποιθήσεις του Goethe βρίσκονται σε μια παιδευτική αντίληψη, δηλαδή στην ανάπτυξη του ατόμου προς την αυτογνωσία, προς τη γνώση των μεγάλων νόμων που κυβερνούν το σύμπαν, στην πράξη προς μια μεγαλύτερη ανθρωπιά, γνώση και πληρότητα ζωής,» (Secretan, 114).

Ο χαρακτήρας λοιπόν του Faust είναι ενδεικτικός του χαρακτήρα του Ευρωπαϊού πνευματικού ανθρώπου της εποχής του Goethe, ο οποίος περιφρονεί το θετικισμό που ευαγγελίζονται οι γνωστές επιστήμες και αναζητεί το ανώτερο στη ζωή, το οποίο υψώνεται πέρα από τα σύνορα της λογικής. Ο ήρωας διψά για την απόλυτη γνώση και σοφία και δε διστάζει να καταφύγει στη μαγεία γι’ αυτό: «Ο Φάουστ ζει στον αιώνα, όπου η μαγεία έχει τη θέση της δίπλα στην επιστήμη. Ο Γκαίτε ως ποιητής μεταχειρίζεται αυτό το μέσο για να εκφράσει την ποιητική του απολύτρωση από τη γνώση και τη λογοκρατία της εποχής του» (Θεοδωρακόπουλος, 143).

Πέραν αυτού, ο DoctorFaustus του Marlowe εκφράζει το πνεύμα της εποχής του σκεπτόμενος με ποιο τρόπο θα χρησιμοποιήσει τη δύναμη που θα αποκτήσει από τη μαγεία. Πριν ακόμα συνάψει το θανάσιμο συμβόλαιο και αποκτήσει εξουσία, σχεδιάζει με το νου του την κατάκτηση των θησαυρών του κόσμου: “Lordandcommanderofthiselements” (I, i, 77). Η αναφορά του λοιπόν σε χρυσάφι από την Ινδία, σε μαργαριτάρια της Ανατολής, σε καρπούς και λιχουδιές του νέου κόσμου (ShallImakespiritsfetchmewhatIplease [...] /I’llhavethemflytoIndiaforgold, /Ransacktheoceanfororientpearl, Andsearchallcornersofthenewfoundworld /Forpleasentfruitsandprincelydelicates (I, i, 78, 81-84), καθώς και τα λόγια του Valdes δείχνουν ότι ο ήρωας του Marlowe εκφράζει τον Αναγεννησιακό άνθρωπο που ταξιδεύει συνεχώς με σκοπό την απόκτηση πλούτου και εξουσίας:

*As Indian Moors obey their Spanish lords,
So shall the spirits of every element
Be always serviceable to us three:
Like lions shall they guard us when we please,
Like Almain rutters with their horsemen’s staves
Or Lapland giants trotting by our sides; (I, i, 120-125)*

b) ΦΑΟΥΣΤ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Επιπλέον, ο ήρωας του Marlowe επιθυμώντας την εκπλήρωση με κάθε τρόπο των σχεδίων του προχωρά ακόμη περισσότερο και αρνείται το Θεό ενώ δέχεται το Σατανά ως Κύριο του. Η ηθική πτώση του, που θα οδηγήσει και στην καταστροφή του αρχίζει με την επίκληση του ονόματος του Βεελζεβούλ: “ThereisnochiefbutonlyBeelzebub, /TowhomFaustusdothdedicatehimself.” (I, iii, 59-60). Και όχι μόνο αυτό, αλλά αμφισβητεί την ύπαρξη της μεταθανάτιας τιμωρίας του άνθρωπο για τις αμαρτίες που διέπραξε στη διάρκεια του βίου του.

Γι’ αυτόν η κόλαση δεν είναι τόπος όπου οι θνητοί πληρώνουν για τα ηθικά σφάλματα της επίγειας ζωής τους, αλλά αντίθετα συγχέει τη χριστιανική αντίληψη με την αρχαία ελληνική και παρουσιάζεται στο Μεφιστοφελή άφοβος και περήφανος στην προοπτική της τιμωρίας: “Thisword ‘damnation’ terrifiesnothim, /ForheconfoundshellinElysium: /Hisghostbewiththeoldphilosophers! (I, iii, 61-63), ενώπιοκάτωαναφωνεί: “I think hell’s a fable” (2, ii, 128).Όπως υποστηρίζει ο Smith: «Τέτοια είναι η υπερηφάνειά του[...] ώστε ακόμα και στον κόσμο των πνευμάτων, στον οποίο δεν έχει καμιά εμπειρία, διατηρεί τη δική του άποψη εναντίον αυτής που προέρχεται απ’ αυτόν» (67-68).

Από την άλλη, ενδιαφέρον παρουσιάζει η σχέση του Faust με τη θρησκεία. Σε αντίθεση με τον ήρωα του Marlowe που παραδομένος στην απόλαυση υλικών αγαθών, αρνείται την ύπαρξη της κόλασης, ενώ στις συνεχείς επικλήσεις του αγγέλου του Θεού αρνείται να μετανοήσει και να επιστρέψει στο δρόμο της σωτηρίας, ο Faust του Goethe εκφράζει μια ιδιότυπη άποψη για τη θρησκεία. Στην ερώτηση της Μαργαρίτας «πως τα πας με τη θρησκεία;» (1, 3415), ο Faust απαντά ότι αδυνατεί να ονοματίσει το Δημιουργό της πλάσης, θεωρώντας ότι μπορεί να είναι πολλά πράγματα. Με τα λόγια του «αντιπαραθέτει μια πανθειστική αντίληψη περί Θεού, που αγγίζει τις θεωρίες περί πανθεισμού του δημιουργού του, δηλαδή του ίδιου του Γκαίτε» (Μάρκαρης, 1063):

*Πες το ευτυχία! Χαρά! Αγάπη! Θεό!
Όνομα δεν έχω γω γι’ αυτό,
Μόνο το συναίσθημα μετράει.
Τ’ όνομα είναι ήχος και καπνός,
Που θολώνει τα’ ουρανού το φως (1, 3454-3458).*

Εκτός αυτού, η ακόρεστη δίψα του DoctorFaustus για δύναμη και πλούτη, η επιθυμία του να υπερβεί την παρούσα θνητή κατάστασή του, τον ωθούν ακόμα περισσότερο μακριά από το Θεό και πιο κοντά στο Διάβολο. Δε διστάζει να παραδώσει χωρίς σκέψη την ψυχή του στο Σατανά, να συνάψει θανάσιμο συμβόλαιο με αντάλλαγμα να ικανοποιηθούν οι επιθυμίες της αμαρτωλής ψυχής του. Στα λόγια του προς το Μεφιστοφελή, φαίνεται η ακλόνητη θέλησή του να αποκτήσει όσα ονειρεύτηκε, ακόμα και με το τίμημα της απώλειας της ψυχής του:

*Say he surrenders up to him his soul
So he will spare him four-and-twenty years,
Letting him in live in all voluptuousness,
Having thee ever to attend on me,
To give me whatsoever I shall ask,
To tell me whatsoever I demand,
To slay mine enemies and aid my friends,
And always be obedient to my will (I, iii, 92-99)*

Τυφλωμένος από το πάθος του, δεν ακούει τις παραινήσεις των αγγέλων του Θεού που τον παροτρύνουν να επιστρέψει στο δρόμο της σωτηρίας πριν να είναι αργά. Αντίθετα, πιστεύει ότι έχοντας υπό τη σκέπη του το Μεφιστοφελή, τίποτε δε μπορεί να τον βλάψει: “WhenMephostophilisshallstandbyme /Whatpowercanhurtme? Faustus, thouartsafe” (2, i, 25-26).

Αναφορικά με το συμβόλαιο που συνάπτει ο Faust με το Μεφιστοφελή, θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι παρουσιάζει ομοιότητες με την εκδοχή του Marlowe. Κι εδώ δηλαδή το δέλεαρ το σατανά είναι μια ζωή μακριά από το μουχλιασμένο εργαστήριο, γεμάτη απολαύσεις και ικανοποίηση των αισθήσεων. Ο Faust δέχεται να συνάψει τη θανάσιμη συμφωνία με το Σατανά με σκοπό να ικανοποιήσει την ορμητικότητά του και την ατέρμονη τάση του για δράση. Βέβαια, σε αντίθεση με τον DoctorFaustus, ο ήρωας του Goethe δεν επιδιώκει τα αγαθά της γης, τα οποία και περιφρονεί: «Διάολε, φουκαρά τι να μου δώσεις!» (1, 1675), παρά μόνο να βρει διέξοδο στα αδιέξοδα της ψυχής του.

Επίσης εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι και στις δύο εκδοχές του έργου, ο Faust συνάπτει τη συμφωνία επειδή ενδιψάζει για γρήγορη επίτευξη της ζωής και όχι για απολαύσεις μετά θάνατον: «Ο Φάουστ [...] δεν έρχεται από τον Μεσαίωνα, οπότε η μέλλουσα ζωή ήταν σπουδαιότερη για τον άνθρωπο, αλλά έρχεται από την Αναγέννηση, οπότε η ζωή σ’ αυτόν εδώ τον κόσμο είχε αποκτήσει την αυταξία της». (Θεοδωρακόπουλος, 244).

Με τη βουτιά στον κόσμο, ο Faust πιστεύει ότι κρατήσει σε εγρήγορση το νου του, ενώ η ψυχή του θα οδηγηθεί σε άλλα μονοπάτια:

*Από οδύνες καθόλου δε θέλω να κρυφτώ
Και της ανθρωπότητας τα δώρα να γευτώ
Στα σπλάχνα μου, στου είναι μου το βάθος.
Στο πνεύμα μου να πιάσω τα ύψη και τα βάθη (1, 1769-1772).*

Επομένως δεν είναι η ικανοποίηση των πρωτόγονων αισθήσεων που οδηγεί το Faust στον κόσμο των ανθρώπων. Άλλωστε η απέχθειά του για τις ωμές απολαύσεις φαίνεται και από τις σκηνές τόσο στο *Κουτούκι του Αουερμπαχ*, όπου ζητά να φύγει από το βρώμικο εκείνο μέρος, όσο και στην *Κουζίνα της Μάγισσας*, όπου παρά τις προσπάθειες του Μεφιστοφελή να τον βουτήξει σ' έναν κόσμο άθλιο και ακόλαστο, ο ήρωας εκφράζει την απέχθειά του: «Στο στήθος μου ανάψανε φωτιές /Γρήγορα, από δω να αποχωρήσω» (1, 2461-62). Γίνεται επομένως αντιληπτό αυτό που τονίζει ο Francke, ότι δηλαδή «με το να ζει σύμφωνα με τους όρους του συμβολαίου, ο Φάουστ θα υψωθεί ανώτερος απ' αυτό, με το να ορμά στη δίνη της γήινης εμπειρίας και του πάθους η ύπαρξή του θα εξυψωθεί και θα επεκταθεί» (www.bartleby.com/60/204.html).

ε) ΔΥΪΣΜΟΣ ΤΟΥ ΗΡΩΑ

Υπάρχει βέβαια κι ένα σημαντικό στοιχείο, το οποίο αποτελεί και την ουσία της προσωπικότητας του Faust, κυρίως στο έργο του Goethe αλλά παρουσιάζεται και στο χαρακτήρα του DoctorFaustus του Marlowe. Πρόκειται δηλαδή για τη δυσπόστατη φύση του χαρακτήρα του ήρωα, ο δυϊσμός που διακατέχει την ψυχή του, γνώρισμα το οποίο περιγράφεται με ενάργεια στην τραγωδία του γερμανού διανοητή. Από την αρχής κιόλας της τραγωδίας, τον *Πρόλογο στον Ουρανό* και τα λόγια του Μεφιστοφελή φαίνεται ξεκάθαρα από τη μια η τάση του ήρωα για το ανώτερο και το αιώνιο και από την άλλη η επιθυμία του για την απλή και φθαρτή ζωή: «Τη μια ψάχνει το ουράνιο πρυτανείο /Την άλλη επίγειες χαρές αναζητεί» (1, 304-05).

Αυτή η διπλή διάσταση του Faust γίνεται αντιληπτή και από τον ίδιο, όταν στην ενότητα *Προ των Πυλών* διαπιστώνει την ευδαιμονία που αισθάνεται στη θέαση της απλής ζωής του λαού και η οποία συγκρούεται με τη άλλη τάση της ψυχής του, αυτή που έχει να κάνει με την υπέρβαση από το φθαρτό και μίζερο και την ανύψωση προς το άχρονο και άφθαρτο:

*Αχ, μέσα μου φωλιάζουν δυο ψυχές.
Η μια θέλει την άλλη να χωρίσει.
Τη μια της ζωής το πάθος αγκιστρώνει
Με όλα της τα όργανα στη μάνα γη.
Η άλλη σηκώνεται με βία από τη σκόνη.
Των τρανών προγόνων ν' ακούσει την κραυγή (1, 1112-1117)*

Και είναι σημαντικό να τονιστεί ότι αυτή τη δυσπόστατη ουσία στο χαρακτήρα του Faust θα εκμεταλλευτεί ο Μεφιστοφελής για να πλανέψει τη διψασμένη για δράση ψυχή του και να την οδηγήσει στον κόσμο των αισθήσεων και των απολαύσεων. Είναι επίσης άξιο αναφοράς το γεγονός ότι ο Σίλλερ αντιλαμβάνεται το βαθύ νόημα του έργου του Goethe και σε επιστολή του το 1797 τονίζει στο φίλο του: «ο Φάουστ [...] παρ' όλη την ποιητική του ατομικότητα δεν μπορεί να αποκρούση εντελώς από τον εαυτό του την απαίτηση για μια συμβολική σημασία, πράγμα που πιθανόν να είναι και δική σας ιδέα. Τον δυϊσμό του ανθρώπινου είναι και την αποτυχημένη προσπάθεια να ενωθή το θείο και το φυσικό μέσα στον άνθρωπο δεν τη χάνει κανείς από τα μάτια του» (Θεοδωρακόπουλος, 85).

Η αντίφαση αυτή του χαρακτήρα του ακολουθεί το Faust σε όλη την περιπλάνησή του στον κόσμο. Ακόμα και στο τέλος της τραγωδίας, από τη μια παρουσιάζεται πρωτοπόρος στον αγώνα για απόκτηση κατοικήσιμης γης για τους ανθρώπους («Και με φρόνηση διαρκώς να προσπαθώ, /κατοικήσιμη γη για τους λαούς να κατακτώ» (2, ν, 11249-250), ενώ από την άλλη δείχνει την απληστία του με το να εκφράζει την αγανάκτησή του που δεν είναι κυρίαρχος ολόκληρου του βασιλείου του καθώς και με τις προσπάθειες του να εξοντώσει το Φιλήμωνα και τη Βαυκίδα: «Ατέλειωτο το βασίλειό μου στη ματιά /Μα μαχαιριά στην πλάτη το σκοτώνει» (2, ν, 11151-52). Για το Μάρκαρη «Δύο ψυχές φωλιάζουν και μάχονται από την αρχή στον Φάουστ. Και η μάχη αυτή συνεχίζεται ακόμα και όταν ο Φάουστ γίνεται εκατό χρονών» (1146).

Από την άλλη μεριά, η δυσπόστατη φύση του ήρωα εντοπίζεται και στην απόδοση του Marlowe, παρότι διαφορετικής φύσεως από τον Faust του Goethe. Στην προκειμένη περίπτωση, ο Faustus σε όλη τη διάρκεια της πορείας του και μέχρι το τραγικό τέλος του, εμφανίζεται άλλοτε τολμηρός ως προς το δρόμο που έχει επιλέξει να ακολουθήσει και άλλοτε μοιάζει να ταλαντεύεται, δείχνοντας σημάδια μετάνοιας. Χωρίς να έχει περάσει πολλή ώρα από τη στιγμή που συνάπτει τη θανάσιμη συμφωνία, αρχίζει να συλλογίζεται μήπως

έχει κάνει λάθος: “Whywaver'stthou? O, something soundeth in mine ears, / Abjure this magic, turn to God again! /Ay, and Faustus will turn to God again” (2, i, 7-9).

Παρότι έχει παραδώσει την ψυχή του στο Διάβολο, όσο προχωρά ο καιρός ο DoctorFaustus αρχίζει να συνειδητοποιεί όλο και περισσότερο την κατάσταση του και το τραγικό δίλημμα της ύπαρξής του. Αφού διαπιστώσει ότι η δύναμη που του έχει υποσχεθεί ο Μεφιστοφελής στην πραγματικότητα δεν είναι παρά μια ψευδαίσθηση ισχύος, εκφράζει την απελπισία του στο Θεό, δείχνοντας σημάδια μεταμέλειας: “OChrist, mysaviour, mysaviour, /HelptosavedistressedFaustus'soul” (2, ii, 85-86). Αυτό βέβαια δεν τον εμποδίζει αμέσως μετά, να ζητήσει συγχώρεση από τον Εωσφόρο, ανανεώνοντας την πίστη του σ'αυτόν: “pardonmeinthis, /AndFaustusvowsneverlooktoheaven, /NevertonameGodortpraytohim,” (2, ii, 97-99).

Ακόμα και λίγο πριν το τραγικό του τέλος, αφού έχει περάσει η περίοδος της δύναμης και του πλούτου ο DoctorFaustus πείθεται προς στιγμή από τις παραινέσεις του αγγέλου (με μορφή γέρου), ο οποίος ενδιαφέρεται για τη σωτηρία του και με σπαρακτικά λόγια ζητά να λυτρωθεί: “Idorepent, andyeIdodespair; /Hell strives with grace for conquest in my breast. /WhatshallIdotoshunthesnaresofdeath?” (5, i, 71-73). Ο δυϊσμός του χαρακτήρα του όμως φαίνεται από τα αμέσως επόμενα λόγια του, τα οποία εκστομίζονται μπροστά στις απειλές του Μεφιστοφελή ότι θα κομματιάσει τη σάρκα του: “Idorepentle'eroffendedhim. /SweetMephistophilis, entreatmylord /To pardon my unjust presumption” (5, i, 78-80).

d) Ο ΦΑΟΥΣΤ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

Ένα άλλο στοιχείο που θα πρέπει να τονιστεί είναι οι πολιτικές φιλοδοξίες που εκφράζει ο Faust στις δύο εκδοχές. Στην απόδοση του Marlowe, οDoctorFaustus εκφράζει το πολιτικό του μανιφέστο, το οποίο θα εφαρμοστεί όταν θα αποκτήσει, όπως ελπίζει, τη δύναμη και την ισχύ: “I'llveysoldierswiththecointheybring /AndchasetheprinceofParmafromourland /Andreignasolekingofallourprovinces” (1, i, 91-93). Οι πολιτικές θέσεις του επομένως αντανακλούν την περιρρέουσα ατμόσφαιρα της εποχής στη Γερμανία καθώς και τη μάταιη, όπως αποδεικνύεται επιθυμία του να κυριαρχήσει στη χώρα. Ο DoctorFaustus ονειρεύεται αλλά δεν πραγματοποιεί.

Από την άλλη ο Faust του Goethe είναι ο κατεξοχήν άνθρωπος της δράσης και όχι της απλής ονειροπόλησης. Εδώ φαίνονται και οι ρομαντικές επιρροές του Goethe από την περίοδο της Θύελλας και Ορμής, καθώς ο ιδανικός ρομαντικός ήρωας διαπνέεται από συνεχή ορμητικότητα και ενέργεια και δεν διστάζει να προχωρά ακόμα και όταν οι συνθήκες είναι εναντίον του. Όπως τονίζει και ο Berlin «ο κεντρικός ήρωας του υφίσταται κάθε λογής ρομαντικές μεταμορφώσεις και αφήνεται να παρασυρθεί από το αδάμαστο κύμα –σε πολλά σημεία του έργου συγκρίνεται με ένα μεγάλο και ορμητικό χείμαρρο που πηδά από βράχο σε βράχο και διψά συνεχώς για νέες εμπειρίες» (179).

Έχοντας λοιπόν συνειδητοποιήσει τα όρια της ανθρώπινης μοίρας και τους περιορισμούς που επιβάλλει η φθαρτή φύση (*Πνεύμα: Μοιάζεις με το πνεύμα που γνωρίζεις /Κι όχι μ' εμένα!* (1, 512-13)), οFaust δεν απελπίζεται αλλά αντίθετα αντιλαμβάνεται ότι η πλήρωση για το άτομο έρχεται μέσα από τη δράση:

*Ό,τι απ' τον πατέρα σου έχεις κληρονομήσει,
Θα το κρατήσεις αν το κερδίσεις μόνο!
Το άχρηστο είναι βαρύ φορτίο.
Αζίζει μόνο της στιγμής το μεγαλείο. (1, 682-85)*

Ο ήρωας του Goethe, που δε διστάζει να κατεβεί στην αρχαία Ελλάδα να βρει την Ελένη («Μ' ένα θαύμα, στην Ελλάδα! Εδώ! /Ενίωσα αμέσως το χώμα που πατώ (2, ii, 67074-75), εμφανίζεται ως πραγματικός κατακτητής και κυρίαρχος. Όπως λέει ο Goethe στον Έκερμαν (6 Ιουνίου 1831): «(Ο Faust) έχει αποκτήσει όλους τους θησαυρούς του κόσμου, έχει δημιουργήσει μια ολόκληρη αυτοκρατορία» (Μάρκαρης, 1146). Το βασίλειό που δημιουργεί είναι τεράστιο σε έκταση, ενώ ο ίδιος, ακόμα και προχωρημένη ηλικία, παρουσιάζεται άπληστος ως προς την επιθυμία του να το διευρύνει συνεχώς: «Και με φρόνηση συνεχώς προσπαθώ, /Κατοικήσιμη γη για τους λαούς να κατακτώ» (2, v, 11249-250).

Σκοπός της ζωής του δηλαδή είναι η απόκτηση γης η οποία θα κατοικείται από τους ανθρώπους και όχι η ευδαιμονική απόλαυση του πλούτου. Τελικά, ο τιτανισμός του καταλήγει στην πρακτική ιδέα της άοκνης εργασίας και δραστηριότητας για το κοινό καλό, δηλαδή «επιστρέφει στον πρακτικό σκοπό της ζωής, όπου μέσα το άτομο εργάζεται για το σύνολο και έτσι εξασφαλίζει την ιστορική του αθανασία» (Θεοδωρακόπουλος, 16):

*Ο καθείς ελεύθερα να δουλέψει και να ζήσει
[...]
Αυτός μόνον ο στόχος με κεντρίζει,
[...]
Τέτοια σπουδή θα' θελα να κοιτάω*

Λεύτερος μ' ελεύθερο λαό να περπατάω.

Κι αν έλεγα για τούτη τη στιγμή

Μείνε, η ύπαρξή σου με μεθάει,

Το ίχνος απ' τη δική μου τη ζωή

Στους αιώνες μέσα θα κρατάει

(2, v, 11564, 11573, 11579-11584)

Η ακάματη δραστηριότητα που χαρακτηρίζει τον ήρωα του Goethe συνεχίζεται ως το θάνατό του. Ακόμα και την τελευταία στιγμή της ζωής του, πριν παραδώσει το πνεύμα του ο Faust δε σταματά να ενεργεί και να σχεδιάζει πράγματα: «Στο τέλος ο Φάουστ κατέχει όλα εκείνα που απαιτούνται για να γίνει ο αδίστακτα δραστήριος κάτοχος γης και αυτός που αφηφά τη φύση» (Brough, 292). Άλλωστε πιστεύει ότι αυτή ακριβώς η πτυχή του χαρακτήρα του, η αδιάκοπη δράση του εξασφαλίζει την αιωνιότητα: «Το ίχνος απ' τη δική μου τη ζωή /Στους αιώνες μέσα θα κρατάει» (2, v, 11584-85).

Αντίθετα, η δύναμη που ο DoctorFaustus αποκτά με τη μαγεία τίθεται συνεχώς σε αμφιβολία, αποδεικνύοντας την πλάνη στην οποία ζει. Με τις μαγικές τελετές που πραγματοποιεί, ελπίζει ότι θα μπορεί να κάνει τους δαίμονες να υπακούν στις εντολές του. Βλέποντας το Μεφιστοφελή να εμφανίζεται, αισθάνεται ισχυρός και πιστεύει ότι η παρουσία του διαβόλου οφείλεται στη μαγική του τέχνη. Ρωτώντας τον όμως, διαπιστώνει ότι ήρθε με τη δική του θέληση, παρά χάρη στα μαγικά του τεχνάσματα: “*Meph.* No, I came hither of mine own accord. /*Fau.* Did not my conjuring speeches raise thee? Speak /*Meph.* That was the cause, but yet *per accidens* (1, iii, 46-48).

Επιπλέον, μετά τη σύναψη του συμβολαίου με το Σατανά ο Faustus πιστεύοντας ότι έχει αποκτήσει τέτοια εξουσία που μπορεί να αποκτά ότι θέλει, ζητά από το Μεφιστοφελή να του βρει σύζυγο για να παντρευτεί. Η απαίτηση αυτή όμως μένει ανικανοποίητη καθώς ο υπηρέτης του αδυνατεί να πραγματοποιήσει της επιθυμία του αφεντικού του καθώς ο γάμος αποτελεί μυστήριο της εκκλησίας και επομένως ένας διάβολος δε μπορεί να ανακατευτεί. Γι' αυτό και προτείνει στο Faustus την παρουσία πολλών γυναικών που θα ικανοποιήσουν τις λάγνες επιθυμίες του:

Marriageisbutaceremonialtoy;

Andifthoulov'stme, thinknomoreofit.

I'llculltheeoutthefairestcourtesans

Andbringtheneverymorningtothybed (2, i, 151-154)

Στο σημείο αυτό αξίζει να τονιστεί ότι υπάρχει μια καταρχήν αντιστοιχία με τον Faust του Goethe αναφορικά με το ρόλο του Μεφιστοφελή στη σχέσεις του Faust με τις γυναίκες. Βλέποντας τη Μαργαρίτα, ο ήρωας του Goethe θαμπώνεται και ζητά από τον υπηρέτη του να του την φέρει έτσι ώστε να χαρεί την ηδονή μαζί της. Ο Goethe στο σημείο αυτό παραλλάσσει το μοτίβο του γάμου που χρησιμοποιήθηκε από το Marlowe και χρησιμοποιεί το θέμα της ιερής εξομολόγησης για να δικαιολογήσει την αδυναμία του Μεφιστοφελή να πραγματοποιήσει την επιθυμία του αφεντικού του. Απαντά λοιπόν ο διάβολος στην έκκληση του Faust: «Εκείνη κει πέρα; Μόλις γύριζε από τον ιερέα /Ούτε μια αμαρτία δεν της βρήκε ο καημένος Αυτή με τη δύναμή μου δεν τη φτάνω» (1, 2621-22, 2626). Επομένως διαπιστώνεται και στις δυο εκδοχές μια αδυναμία του Μεφιστοφελή όσο αναφορά την προσέγγιση των γυναικών που συνδέονται με μυστήρια της Εκκλησίας. Βέβαια λίγο αργότερα ο ίδιος ο Μεφιστοφελής θα οδηγήσει το Faust στο δωμάτιο της Μαργαρίτας, με σκοπό την παράδοση του τελευταίου στον κόσμο της σαρκικής ηδονής, η οποία και θα εξασφαλίσει στο διάβολο τη νίκη στο στοίχημα με τον Faust.

Εκτός λοιπόν της αδυναμίας του Μεφιστοφελή να εξασφαλίσει στον αφέντη του σύζυγο για γάμο, η ψευδαίσθηση της ισχύος του Faustus αποδεικνύεται όταν ο τελευταίος επιχειρεί να κατακτήσει την απόλυτη γνώση και σοφία. Αρχίζει έτσι να απευθύνει ερωτήσεις στο Μεφιστοφελή σχετικά με τα ουράνια σώματα, τους πλανήτες, τις σφαίρες, οι οποίες και απαντώνται αμέσως. Όταν όμως διατυπώνει την ερώτηση για το ποιος δημιούργησε τον κόσμο, ο πιστός του υπηρέτης αρνείται την απάντηση: “*Fau.* Now tell me who made the world /*Meph.* I will not (2, ii, 69-70). Εδώ δηλαδή και πάλι, η παντοδυναμία του Faustus και η ικανότητά του να αποκτά τις γνώσεις που θέλει, για τα οποία άλλωστε πούλησε και την ψυχή του στο Διάβολο, αμφισβητείται.

Επιπλέον, στέκεται αδύνατο στο DoctorFaustus να βρει λύση στην απορία του για τη δημιουργία του κόσμου. Είναι χαρακτηριστικό ότι η γνώση αυτής της απάντησης θα τον οδηγούσε πίσω στο Δημιουργό, την πηγή της απόλυτης σοφίας. Αυτή λοιπόν η απομάκρυνση από το Θεό, στέκεται και η αιτία της αδυναμίας του να κατακτήσει τη γνώση που επιθυμεί. Επομένως, το όνειρο της κυριαρχίας, της δύναμης και της απόλυτης σοφίας αποδεικνύεται ψευδαίσθηση. Όπως υποστηρίζει και ο Jump «Οποιοσδήποτε λιγότερο ξεμυαλισμένος από τον Φάουστους ίσως να είχε συμπεράνει απ' αυτές τις αποτυχίες ότι η δύναμη που αποκτούσε τόσο αλαζονικά απείχε πολύ από την παντογνωσία που είχε ονειρευτεί» (47).

Όλες αυτές οι απογοητεύσεις που δοκιμάζει ο DoctorFaustus στην προσπάθειά του να κυριαρχήσει και να εξυψωθεί πάνω από τα ανθρώπινα μέτρα, αποτελούν ενδείξεις της κατάστασης στην Αναγεννησιακή Ευρώπη. Παρά τις προόδους στη γνώση και την εξέλιξη του ορθολογισμού, εντούτοις τα εμπόδια που έστεκαν στο δρόμο της πνευματικής και υλικής ανάπτυξης δεν ήταν αμελητέα. Ο ίδιος ο παλαιός μεσαιωνικός κόσμος αντιστεκόταν σθεναρά, προβάλλοντας ανυπέρβλητα εμπόδια στην πρόοδο και την αποβολή των κάθε είδους καταναγκασμών από το άτομο.

Ο Faustus λοιπόν που θέλει να αποκτήσει δύναμη και εν τέλει να γίνει κύριος της μοίρας του και δίνει την ψυχή του γι' αυτό, δε συνεπάγεται σε καμία περίπτωση ότι αυτό που ορέγεται θα έρθει εύκολα. Οι αρνήσεις του Μεφιστοφελή στα κελεύσματά του δείχνουν τη δυσκολία του ανθρώπου της Αναγέννησης να αποκτήσει τη δύναμη και ανεξαρτησία που θέλει χωρίς καταναγκασμούς.

VI. ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΚΑΙ ΛΥΤΡΩΣΗ

Ο ήρωας του Marlowe, σε όλη τη διάρκεια του έργου διακατέχεται από αλαζονεία ως προς τη σχέση του με το Θεό. Παρά τις συνεχείς εκκλήσεις του καλού αγγέλου να μετανοήσει και να επιστρέψει στην πρότερη κατάστασή του, ο DoctorFaustus παρόλες τις αμφιταλαντεύσεις του αρνείται να ακολουθήσει το δρόμο του Θεού. Ακόμα και λίγο πριν την τραγική του πτώση παραμένει αμετακίνητος. Ενώ ο Θεός στέλνει έναν άγγελο (με μορφή γέροντα) να προσπαθήσει να μεταπείσει τον Faustus, εκείνος εξακολουθεί να περιφρονεί τη σωτηρία που του προσφέρεται μέσω της μετάνοιας:

*Old Man. O gentle Faust, leave this damned art,
This magic, that will charm thy soul to hell
And quite bereave thee of salvation.
[...]*

*Fau. Torment, sweet friend, that base and aged man
That durst dissuade me from thy Lucifer,
With greatest torment that our hell affords. (5, i, 38-40, 84-86).*

Θέλοντας να γευτεί το απαγορευμένο και το ανώτερο, περιφρονεί το θνητό κόσμο και το Δημιουργό του, διαπράττοντας ύβρη: «Ο πόθος του για προσωπική αθανασία και μια χωρίς όρια αυτοκρατορία που «απλώνεται τόσο μακριά όσο ο νους του ανθρώπου» είναι μια αυθάδης απόρριψη όλων των επίγειων περιορισμών του χρόνου και του χώρου» (Cookson, 29).

Αυτό σημαίνει ότι ο DoctorFaustus είναι υπεύθυνος για τη μοίρα του και την τύχη της ζωής του. Η τελική συντριβή του είναι η πληρωμή του για τη ζωή που επέλεξε μακριά από τη σωτηρία που προσφέρει η ζωή κοντά στο Θεό. Και είναι χαρακτηριστικό ότι παρά την αρνητική στάση του ίδιου του Marlowe απέναντι στη θρησκεία, στο τέλος ο ήρωάς του, που προσπάθησε να υπερκεράσει το Ανώτερο Ον, καταστρέφεται.

Θα πρέπει εδώ να τονιστεί συνοπτικά ότι χαρακτήρας του DoctorFaustus στο έργο του Marlowe αποτυπώνει με ενάργεια τον άνθρωπο της Αναγέννησης, ο οποίος προσπαθεί να ξεπεράσει τους περιορισμούς της εποχής του και να αποκτήσει δύναμη, γνώση και πλούτη με οποιοδήποτε κόστος. Η τελική καταστροφή του ήρωα αποτελεί ένδειξη της δυσκολίας αυτής της υπέρβασης των ορίων.

Αντίθετα βέβαια στην τραγωδία του Goethe, η συνεχής κινητικότητα του Faust σε όλη τη διάρκεια του βίου του είναι που τελικά τον κάνουν να κερδίσει το στοίχημα με το Μεφιστοφελή. Άλλωστε ο όρος της συμφωνίας με το διάβολο ήταν η άοκνη ενεργητικότητα του Faust: «Αν αδρανής ποτέ στην κλίνη μου ριχτώ /Τότε ας χαθώ την ίδια εκείνη ώρα» (1, 1693-94). Για τον Μάρκαρη «ο Φάουστ μόνο αδρανής δεν έχει μείνει, δουλεύει στην κυριολεξία ως την ύστατη ώρα του και κερδίζει το στοίχημα, αφού το ίχνος από τη ζωή του θα κρατάει στους αιώνες» (1155).

Ο χαρακτήρας λοιπόν του Faust είναι αυτός που τον σώζει και λυτρώνει την ψυχή του. Ενώ ο DoctorFaustus του Marlowe συντρίβεται τελικά μετά το τέλος της περιόδου της απόλαυσης των υλικών αγαθών και της δύναμης, μη μπορώντας να αντέξει το βάρος της υπέρβασης των ανθρώπινων ορίων, ο Faust του γερμανού διανοητή τελικά σώζεται και η αθάνατη ψυχή του μεταφέρεται μετά θάνατον στις ουράνιες σφαίρες.

Η λύτρωσή του αυτή οφείλεται κατά πολλούς και στην ιδεολογία του Goethe. Πίστευε δηλαδή ότι ο άνθρωπος που παλεύει μέχρι τέλος, που αγωνίζεται ακαταπόνητα στο τέλος συγχωρείται από το Θεό και αποκτά αθάνατη διάσταση. Στη συζήτηση του με τον Έκερμαν στις 4 Φεβρουαρίου 1829, ο Goethe τονίζει: «Η πεποίθηση για τη συνέχιση της ύπαρξής μας προκύπτει σε μένα από την έννοια της δράσης μας. Γιατί αν εγώ δρω ακατάπαυστα μέχρι τέλος, τότε η φύση είναι υποχρεωμένη να μου χαρίσει μιαν άλλη μορφή ύπαρξης, όταν η τωρινή δε θα είναι πια σε θέση να συγκρατήσει το πνεύμα μου». (Μάρκαρης, 1159).

Άλλωστε το ιδανικό είναι να αγωνίζεται ο άνθρωπος μέχρι τέλος, ακόμα και αν διαπράττει σφάλματα. Γι' αυτό και ο Faust του Goethe εργάζεται μέχρι την τελευταία στιγμή της ζωής του. Και ο ίδιος ο Θεός αναγνωρίζει ότι το άτομο που παλεύει, κάνει και λάθη (1, 317). Εδώ επομένως βρίσκεται η εξήγηση της σωτηρίας του Faust, ο οποίος, παρά τη συνδιαλλαγή με το Σατανά, συγχωρείται από το Θεό και λυτρώνεται:

«Αυτός που πάντα προσπαθεί /Θα βρει σ' εμάς τη σωτηρία» (2, ν, 11936-37). Σ' αυτά τα λόγια συμπυκνώνεται όλη η φιλοσοφία του Goethe. Όπως λέει στον Έκερμαν (6 Ιουνίου 1831) η τελική σωτηρία του ήρωα οφείλεται σε «μια ολοένα πιο υψηλή και πιο καθαρή δράση ως το τέλος, και από ψηλά η αιώνια αγάπη που σπεύδει προς βοήθειά του» (Μάρκαρης, 1161).

VII. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Συμπερασματικά, θα μπορούσε να τονιστεί ότι ο χαρακτήρας του Faust και στις δύο εκδοχές του κλασικού μύθου ακολουθεί την παράδοση της κάθε εποχής, αλλά υπηρετεί και την κοσμοθεωρία των συγγραφέων. Αναφορικά με την απόδοση του Marlowe, ο Doctor Faustus αποτελεί το πρότυπο του Αναγεννησιακού ανθρώπου, ο οποίος επιθυμεί πλούτη, δύναμη και γνώση, με λίγα λόγια να υπερβεί τα σκοτάδια του Μεσαίωνα και να υψωθεί σε ανώτερες σφαίρες. Όλη του η προσπάθεια είναι απόδειξη ενός χαρακτήρα που δε σταματά, παρά τις αμφιβολίες που ορθώνονται κάθε φορά μπροστά του, να ορέγεται και να επιδιώκει το ανώτερο και ίσως το υπερβολικό. Στο πρόσωπο του Faustus, αποτυπώνεται με ενάργεια ο άνθρωπος που έχει στόχο να υπερβεί την καθεστηκυία τάξη πραγμάτων, χαρακτηριστικό άλλωστε και του ίδιου του δημιουργού του.

Ο Doctor Faustus ονειρεύεται, αλλά ο Faust του Goethe είναι αυτός που πραγματοποιεί. Ο ήρωας του γερμανού διανοητή είναι ο «δραματικός άνθρωπος του νεότερου ευρωπαϊκού πνεύματος» (Θεοδωρακόπουλος, 83) και αποτελεί σύμβολο του αγωνιζόμενου και τιτάνιου ανθρώπου, ο οποίος παλεύει σε όλη του τη ζωή χωρίς σταματημό καιπισωγυρίσματα. Όλη η ακατάπαυστη πορεία του στον κόσμο, η εμπειρία του με τους ανθρώπους, η βουτιά στην κλασική Ελλάδα, ακόμα και το καπιταλιστικό του όνειρο στο τέλος του έργου, ένδειξη της ανάδυσης μιας νέας εποχής στην Ευρώπη με τη Βιομηχανική Επανάσταση («Πλήθος εργάτες να μαζέψεις, /Με το καλό και τ' άγριο να τους προτρέψεις» (2, ν, 11552-53), όλα αυτά συνιστούν την ουσία της ύπαρξής και του χαρακτήρα του. Είναι δηλαδή ο Faust το πρότυπο της άοκνης δραστηριότητας και δημιουργίας, σήμα κατατεθέν και του ίδιου του δημιουργού του, αλλά και δείγμα της κατάστασης των πραγμάτων στην Ευρώπη στο γύρισμα του 18^{ου} αιώνα.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πρωτογενείς πηγές και κείμενα

Goethe, *Faust. Μια τραγωδία*. εισ. μτφ. σχολ. Πέτρος Μάρκαρης, Αθήνα: Γαβρηλίδης, 2002
Marlowe, Christopher, *Doctor Faustus*. Edited by John D. Jump, London: Routledge, 1965
Marlowe, Christopher, *Δόκτωρ Φάουστους*. Μετάφραση-σημειώσεις Κλείτος Κύρου, Αθήνα: Άγρα, 1990

Δευτερογενείς πηγές

Berlin, Isaiah, *Οι ρίζες του ρομαντισμού*. Αθήνα: Scripta, 2000
Blank, H., «Γκαίτε» στο Annick Benoit- Dusausoy και Guy Fontaine (επιμ.) *Ευρωπαϊκά Γράμματα. Ιστορία της Ευρωπαϊκής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Σοκόλης, 1992, 320-328
Braudel, Fernand, *Γραμματική των πολιτισμών*. Αθήνα: ΜΙΕΤ, 2003
Brough, Neil, *New Perspectives of Faust. Studies in the Origins and Philosophy of the Faust Theme in the Dramas of Marlowe and Goethe*. Frankfurt am Mein: Peter Lang, 1994
Cookson, Linda, «Εισαγωγή» στο Marlowe, Christopher, *Δόκτωρ Φάουστους*. Αθήνα: Άγρα, 1990, 25-38
Hobsbawm, E. J., *Η εποχή των επαναστάσεων*. Αθήνα: ΜΙΕΤ, 1992
Jump, John D., «Introduction» στο Marlowe, Christopher, *Doctor Faustus*. Edited by John D. Jump, London: Routledge, 1965, 13-67
Kott, Jan, «Εναπροσωπικόδοκίμιο» στο Marlowe, Christopher, *Δόκτωρ Φάουστους*. Αθήνα: Άγρα, 1990, 9-23
Secretan, Dominic, *Κλασικισμός*. Αθήνα: Ερμής, 1983
Smith, James, «Marlowe's Doctor Faustus» στο John Jump (ed.): *Marlowe. Doctor Faustus: A casebook*. London: Macmillan, 1969, 49-70
Θεοδωρακόπουλος, Ιωάννης, *Ο Φάουστ του Γκαίτε*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 1981
www.bartleby.com/60/204.html